

Đe su mi bječve?

PIŠE: DOMAGOJ VIDOVIĆ

U ovome sam tjednu zakratko slušanje cvrčanja cvrčaka na čvoru crne smrče zamijenio slušanjem cvrčanja zagrebačke pakline koja ipak nije toliko užarena koliko u ovo doba zna biti. Tijelo je stiglo u Zagrebu, duh se negdje u moru toća, a snovi vode tihoj luci kojoj se uskoro vraćam. Da ne bi čovjek opet previše lebdio oniričkim svijetom želja, bude ga milozvučni zvuci koje ispuštaju naši političari. Slušam tako kako premijer Milanović (iako mu je supruga po ženskoj lozi iz neumskoga zaleđa, pa bi trebao biti malo upućeniji) velikodušno susjedima prepušta Veliki i Mali škoj. Što će Hrvatskoj 1244 ili 1246 otoka (ovisi o tome tko otoke broji, možda smo spomenuta dva otočića već *halalili*)? Najbolje bi bilo prepustiti njih 44 ili 46 da dobijemo okrugli broj. Tako bismo riješili dva problema. Lakše bismo pamtili koliko otoka imamo, a time bi se pomoglo i našem školstvu jer državna matura pokazuje da od boje haljine kojega književnog lika našim maturantima mnogo veće poteškoće stvara prebrojavanje haljina (uh, ta matematika). Upravo je Neum primjer kako je na nas utjecala metežom bremenita povijest, kako nas je podijelila i ostavile trajne posljedice. Da ste prije tristotinjak godina sjedili pred Galerijom „Stećak“ ili u obližnjoj piceriji *Kod Juhe* u Kleku, gledali biste iz tadašnjih Mletaka pretka Ljube Krmeka kako u Turskoj vadi vrše, a predak bi vas Ive Lendića dočekivao na Pelješcu, tj. u tadašnjoj Dubrovačkoj Republici. U pet kilometara nekoć tri države, danas tri biskupije, a jedan narod!

Tema je pak ovoga članka kako govorno prepoznati Dalmatinca. U Neretvanskoj krajini iz koje sam se vratio

vodi se, naime, živa rasprava o tome koji je od mjesnih govora dalmatinskiji. Što bi to uopće bio dalmatinski govor i kako uopće izgleda dalmatinska dijalektološka slika, na posljeticu dokle uopće dopire Dalmacija? Krenimo redom. Zamislimo da je prototipni Dalmatinac čakavac. To bi značilo da dalmatinski govore samo otočani (osim Mlječana, Elafićana i stanovnika pojedinih štokavskih oaza na drugim otocima) te stanovnici nekoliko čakavskih oaza na kopnu (od najsjevernijega Novigrada, preko okolice Zadra i Vodica, područja od Primoštena do Kaštela i Poljica). U većim dalmatinskim gradovima čakavica je znatnije zastupljena samo u Zadru. Šibenik je odavna poštokavljen, a splitski mjesni govor mogli bismo nazvati prijelaznim čakavsko-štokavskim (današnja je nadaleko poznata splitska „melodija“ uvelike posljedica toga prijelaza). I među čakavcima postoje određene razlike. Dio sjevernodalmatinskih otoka ima ikavsko-ekavski odraz jata, a Lastovo je jekavsko. Čakavica je uz splitski govor svakako najprepoznatljivija, pa tako govore i galebi u hrvatskim crtanim filmovima ili hrvatski komičari poput poznatoga Zuhre. Splićani i otočani susjedne štokavce (uglavnom ikavce) nazivaju Vlajima, a njihov govor vlaškim. Štokavci ikavci (koje ocrta *Stipe u gostima*) znatno su brojniji od čakavaca, njihovo je gotovo čitavo dalmatinsko priobalje i zaleđe od Neretve do Zrmanje, no stanovnicima Zadra, Šibenika i Splita (među kojima je i velik udio govornika tih govora koji sebe namjerno ne čuju) sve je to *priko muntanje*, vlaško i nedalmatinsko. Treća je skupina Dalmatinaca po brojnosti štokavska (i)jekavska. Štokavci su

(i)jekavci u Dalmaciji gotovo svi Srbi te Hrvati istočno od Neretve (osim Opuzena). Samo ih Hrvata ima gotovo sto tisuća. Ta pak skupina sablazni sve oko sebe. Moj prijatelj i suigrač Davor Babačić rado mi prenosi zgodu kako je ugostio jednoga Dubrovčanina koji ga je šokirao kad je ujutro, nakon što se probudio, počeo vikati na nekome šibenskom srodnom ali nešto drukčijem jeziku: *De su mi bječve?* (Gdje su mi čarape?) Zar su to riječi jednoga Dalmatinca? Dubrovački kraj u sablazni nije usamljen. U Zažablju (istočnome dijelu Neretvanske krajine) riječi *đe*, *đevojka* ili *šekira* posve su uobičajene, a stanovnici tih krajeva u Dalmaciji žive barem trista, a neki i oko 500 godina. Sjećam se kao danas unezvjerenoga pogleda mojega pokojnog strica Rajke kojega su Zagrepčani držali Crnogorcem. Žalio bi mi se riječima: *Ma đe smo ti mi Crnogorci, neđelje ti? Nijesmo ti mi Crnogorci, ako će mi još neko rijet da sam Crnogorac, šakon ću ga među oči.* Mene su pak uglavnom u Zagrebu krstili Dubrovčaninom (tu bi moj Orsat poludio jer između dubrovačke *labave labrnje* i neretvanskoga čistog vokalizma i gluh čuje razliku) ili Hercegovcem, a ako bih provocirao *đekanjem*, čak i u Bosnu (Zar je Dubrovnik koji *đeče* Bosna?). Dok su se drugi moji sugrađani na to bunili, meni nije smetalo. Uglavnom sam objašnjavao kako Dalmacija nije baš tako jednoobrazna kako se čini, a doživljaj je govora uvijek subjektivan. Kao Bračanina bi me uvijek nakon što bih se naviknuo na čakavski osmerac, šokirao povratak na *vlaški veras* u Neretvi. Smiješne su mi pritom bile svađe neretvanskih ijekavaca i ikavaca tko je veći Dalmatinac. Čitajući, naime, povijesne rasprave doznadoh da su izvjesni putopisci Makarsku smatrali hercegovačkom lukom, a Stolac dalmatinskim gradićem. U momemu

rodnom gradu Hercegovinu od Dalmacije ne dijeli prirodna granica, nego ulica kojom je nekoć tekao stari pritok Neretve. Nekad i moji Neretvani drže da tom granicom teče struja zbog koje su ljudi s jedne strane granice ovakvi, a s druge onakvi. Ne čuju pritom da govore gotovo isto (u toj su ulici ikavci i Dalmatinci Metkovci i Hercegovci Gabeljaci), a i ne znaju da se dobar dio današnjih Hercegovaca doselio iz Dalmacije nakon Kandijskoga rata na imanja koja su napustili tadašnji Hercegovci koji danas žive u Dalmaciji. Otuda toliko Primoraca i Dalmatina u Hercegovini! K tome, opuzenski se govor u Neretvi smatra najdalmatinskijim iako bi u Opuzen profesori hrvatskoga iz Gabele trebali voditi svoje učenike da čuju kako se u Gabeli (u Hercegovini) govorilo prije trista godina (iz Gabele su u Opuzen Opuzenci došli, prenijeli ondje čak i štovanje sv. Stjepana, a u Gabelu su se doselili uglavnom ijekavci). Bračani se pak rugaju svojim prekomorskim susjedima zaboravljajući da su se u najvećoj mjeri doselili upravo iz gorskih vijenaca na čije stanovnike sad s visoka gledaju iako su na nižoj nadmorskoj visini. Zašto je Neum Hercegovina, a Metković Dalmacija zna samo opjevani pijani mletački providur o kojemu je ovisilo kuda će proći granica. Zbog drhtanja njegove ruke danas granica dijeli nekoć ista sela, nekoć zajednička polja i nekoć iste ljude. Uostalom, ima li dalmatinskije arhitekture od one bokeljske ili popovske?

No, uvijek je bilo lakše dijeliti nego povezivati, rušiti nego graditi. Unatoč tome, ponosim se svojim dalmatinskim rodnom i hercegovačkom pradomovinom. To je i pragmatičnije. Nakon ribe nije loše kušati malo pršuta.